

Sygn. akt I ACa 386/13

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 czerwca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu, I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSA Elżbieta Fijałkowska
Sędziowie:	SA Małgorzata Mazurkiewicz-Talaga (spr.) SA Jan Futro
Protokolant:	st.sekr.sądowy Kinga Kwiatkowska

po rozpoznaniu w dniu 6 czerwca 2013 r. w Poznaniu

na rozprawie

sprawy z powództwa **R. P.**

przeciwko **Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Dyrektora Zakładu Karnego w W. i Dyrektora Aresztu Śledczego w S.**

o zapłatę

na skutek apelacji obu stron

od wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu

z dnia 5 lutego 2013 r., sygn. akt XII C 559/10

I. zmienia zaskarżony wyrok w ten tylko sposób, że zasądzoną w punkcie 1 kwotę podwyższa do 1.000 (jeden tysiąc) zł;

II. oddala apelację powoda w pozostałej części;

III. oddala apelację pozwanego w całości;

IV. przyznaje od Skarbu Państwa (Sąd Okręgowy w Poznaniu) radcy prawnemu I. N. 147,60 zł tytułem kosztów pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu apelacyjnym;

V. nie obciąża powoda kosztami zastępstwa procesowego pozwanego w postępowaniu apelacyjnym.

/-/ J. Futro /-/ E. Fijałkowska /-/ M. Mazurkiewicz-Talaga

Sygn. akt I ACa 386/13

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 24 listopada 2008 r. przeciwko pozwanemu Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Dyrektora Aresztu Śledczego w S. i Zakładu Karnego w W. powód R. P. wniósł początkowo o zasądzenie od pozwanego tytułem zadośćuczynienia kwoty po 100 zł za każdy dzień pobytu w warunkach uciążliwych w celi, sprzecznych z art. 108 k.k.w. i art. 110 k.k.w., począwszy od dnia 23 lipca 2007 r. do dnia zapewnienia jemu odpowiednich warunków, z ustawowymi odsetkami liczonymi do dnia zapłaty, na podstawie art. 24 k.c. w zw. z art. 445 § 1 k.c. oraz art. 415 k.c. Wniósł również o obciążenie pozwanego kosztami niniejszego procesu według norm przepisanych.

W piśmie z dnia 19 stycznia 2010 r. powód rozszerzył powództwo o dodatkową kwotę 50.000 zł uzasadniając swój wniosek wykryciem u niego choroby nabytej w Areszcie Śledczym w S. miażdżycy kończyn dolnych oraz koniecznością poddania się długotrwałemu i kosztownemu leczeniu; podniósł, że nabycie tej choroby w pozwanej jednostce penitencjarnej wynika z załączonej dokumentacji lekarskiej.

W odpowiedzi na pozew Skarb Państwa – Zakład Karny w W. wniósł o odrzucenie pozwu na podstawie art. 199 § 1 punkt 3 k.p.c., ewentualnie o oddalenie powództwa i o zasądzenie od powoda na jego rzecz zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na pozew Skarb Państwa - Areszt Śledczy w S. także wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie na jego rzecz zwrotu kosztów procesu według norm przepisanych.

Wyrokiem z dnia 5 lutego 2013 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 350 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 sierpnia 2010 r. a w pozostałym zakresie powództwo oddalił. Rozstrzygnął w przedmiocie kosztów procesu.

Podstawę rozstrzygnięcia Sądu Okręgowego stanowiły następujące ustalenia faktyczne i rozważania prawne:

Powód R. P. odbywał karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w W. i w Areszcie Śledczym w S..

W Zakładzie Karnym w W. powód przebywał w okresie od dnia 5 grudnia 2007 r., kiedy to został przetransportowany z Aresztu Śledczego w Z., do dnia 4 marca 2008 r., kiedy to został przetransportowany do Aresztu Śledczego w S..

W jednostce tej od dnia 5 grudnia 2007 r. do dnia 4 marca 2008 r., a zatem przez cały swój pobyt w niej, przebywał w celi nr 3 na Oddziale III, która to cela ma powierzchnię 23,48 m² i jest przeznaczona dla 7 osób.

W okresie od 5 grudnia 2007 r. do dnia 5 grudnia 2007 r. w celi tej przebywało 9 osób, następnie od dnia 6 grudnia 2007 r. do dnia 28 lutego 2008 r. w celi tej przebywało 10 osób, po czym w okresie od dnia 29 lutego 2008 r. do dnia 4 marca 2008 r. ponownie w celi tej przebywało 9 osób.

Co za tym idzie powód przez czas pobytu w tej jednostce (3 miesiące) przebywał w celi przeludnionej, przy czym przypadało na niego od 2.608 m² powierzchni do 2.348 m² powierzchni.

Stan zaludnienia w tej celi ustalano każdorazowo na podstawie codziennych meldunków i sporządzanych przez dowódców zmiany w trakcie apelu wieczornego.

Następnie od dnia 4 marca 2008 r. do dnia 18 lutego 2009 r. powód przebywał w Areszcie Śledczym w S., początkowo w celi nr 34 będącej celą 8-osobową, a od dnia 19 stycznia 2009 r. w celi nr 24 będącej celą 7-osobową.

W trakcie pobytu w Areszcie Śledczym w S. powód miał zapewnioną opiekę lekarską. Podczas przyjęcia do Aresztu Śledczego w Z. w dniu 26 listopada 2007 r. w wywiadzie lekarskim podał brak widzenia na lewe oko. Następnie będąc już osadzonym w Areszcie Śledczym w S. w dniu 23 czerwca 2008 r. skierowany został do lekarza okulisty, konsultowany był przez tego lekarza w dniu 30 czerwca 2008 r., który w toku badania stwierdził, że powód ma osłabioną ostrość wzroku w lewym oku i na dnie oka lewego zwyrodnienie plamki. Wobec tego, że powód dysponował okularami do czytania o mocy +2,5 dioptrii lekarz nie zalecił mu nowych okularów.

Funkcjonujący w Areszcie Śledczym w S. system ewidencji osadzonych NeoAvalon nie pozwala na określenie ilości osób osadzonych wraz z powodem w celi w w/w okresie objętym pozwem, tj. od dnia 4 marca 2008 r. do dnia 18 lutego 2009 r.

W okresie odbywania kary w tych jednostkach powód nie zgłaszał żadnych skarg i wniosków, w tym w formie pisemnej.

Postanowieniem z dnia 29 stycznia 2009 r. tutejszego Sądu Okręgowego wydanym w sprawie o sygn. akt V Kow 3131/08/uwz odmówiono powodowi warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności.

W okresie odbywania kary w Zakładzie Karnym w W. i Areszcie Śledczym w S. wszystkie cele wyposażone były w sprzęt i środki czystości niezbędne do prawidłowego funkcjonowania osadzonych zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2003r., Nr 186, poz. 1820). Każda cela była wyposażona w łóżko koszarowe dla każdego osadzonego, wkład do łóżka, stół więzienny, szafkę więzienną, taboret więzienny, stolik lub półkę pod telewizor, lustro, półkę na przybory toaletowe, miskę plastikową do prania ręcznego, wiadro plastikowe na śmieci, szczotkę, zmiotkę i szufelkę, szczotkę klozetową. Raz w miesiącu osadzeni otrzymywali mydło toaletowe 100 g, papier toaletowy (1 rolkę), nożyk do golenia (1 sztukę), proszek do prania (200 g). W zależności od potrzeb otrzymują pastę do zębów oraz krem do golenia. Raz na dwa miesiące są wydawane środki do utrzymania czystości w celach (proszek do szorowania), od stycznia 2008 r. - płyn do mycia naczyń, od marca 2008 r. - płyn do mycia podłogi. Raz w tygodniu osadzonym przysługuje ciepła kąpiel.

Istnieje możliwość kąpieli częściej, niż raz w tygodniu jeśli kąpiel zaleci lekarz, wyrazi na nią zgodę dyrektor. Cele są co do zasady wyposażone w murowany, zabudowany całości kącik sanitarny, w którym znajduje się muszla ustępowa, w części mieszkalnej umywalka z bieżącą wodą. W celach, w których przebywał powód znajdowały się toaleta i umywalka z bieżącą wodą oddzielone od reszty celi i tworzące kąciki sanitarne umożliwiające nieskrępowane korzystanie. Cele wyposażone były w otwierane okna zapewniające możliwość wietrzenia o grzejniki zapewniające temperaturę nie niższą niż 20° C. W celach zamontowano także odpowiednie oświetlenie, tj. do oświetlenia cel zastosowane są dwie oprawy, wyposażone w żarówki 100 W. Do oświetlenia kącika sanitarnego stosuje się pojedynczą oprawę z żarówką 60 W. W celach są zamontowane kratki wentylacyjne.

Rozdział posiłków następuje w oddziałach mieszkalnych. Wartość dziennej normy wyżywienia zawiera nie mniej niż 2800 kcal dla osadzonych w wieku do 18 roku życia, dla pozostałych nie mniej niż 2600 kcal. Wyżywienie jest wydawane w formie trzech gotowych posiłków, w tym co najmniej jeden posiłek gorący wydawany jako obiad. Procentowa zawartość składników odżywczych to: białko 10-15%, tłuszcze - poniżej 30%, węglowodany 50-65%.

Osadzeni korzystają ze spaceru 1 godzinę codziennie, a latem 1,5 godziny. W celi posiadają telewizor, korzystają z dostępu do świetlicy i biblioteki. W Areszcie Śledczym w S. Państwowy Inspektorat Sanitarny przeprowadzał stosowne kontrole, które nie wykazały żadnych nieprawidłowości. Dokonywano okresowych kontroli sprawności przewodów i podłączeń wentylacyjnych. W wyniku kontroli prowadzonych w dniach 31 października 2008 r. i 6 października 2009 r. stwierdzono m.in. dobrą drożność przewodów kominowych i ciąg w przewodach kominowych. Kontrole przewodów kominowych odbywały się także w Zakładzie Karnym w W. i nie wykazały żadnych nieprawidłowości.

W dniach 11 grudnia 2009 r. i 13 oraz 27 listopada 2008 r. w Areszcie Śledczym w S. Sędzia Sądu Okręgowego w Poznaniu wizytator ds. penitencjarnych prowadził wizytację tej jednostki i w sporządzonych protokołach-sprawozdaniach z wizytacji wskazał, że nie stwierdzono żadnych uchybień w jej działalności w zakresie kontrolowanych zagadnień tj. w szczególności wyglądu cel mieszkalnych, ich czystości i zadbania, wyposażenia w sprzęt i węzły sanitarne. W toku wizytacji odnotowywano fakt poprawy warunków bytowych osadzonych poprzez remonty i odnawianie cel.

Zjawisko przeludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych jest problemem ogólnopolskim i znanym powszechnie. Dyrektor Zakładu Karnego w W. i Aresztu Śledczego w S. zawiadamiali -odpowiednio- sędziego penitencjarnego Sądu Okręgowego w Koszalinie i Sądu Okręgowego w Poznaniu o fakcie umieszczenia osadzonych w warunkach, w których powierzchnia celi na jedną osobę wynosi mniej niż 3m², wypełniając w tym zakresie obowiązującą wówczas normę z art. 248 § 1 k.k.w. Nadto administracja pozwanego postępowała w tych okolicznościach stosownie do zaleceń rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 2006 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów. Problemy bytowe osób osadzonych pozwany realizuje zgodnie z obowiązującymi przepisami k.k.w. oraz Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 roku w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2003 r., Nr 186, poz. 1820).

Powód R. P. jest rozwiedziony. W obu jednostkach penitencjarnych powód korzystał z konsultacji lekarskich i nie był w tym ograniczony; korzystał także ze spacerów, a w zależności od pogody rezygnował z nich. Podczas pobytu w tych jednostkach nie składał żadnych skarg i wniosków na piśmie. Powód jest osobą palącą. Od 5 lat nie nadużywa alkoholu, przed osadzeniem był od niego uzależniony.

Skutkiem wypadku w 1985 r. jest to, że nie widzi na lewe oko. Podczas pobytu w tych jednostkach nigdy nie odmówiono mu świadczeń medycznych, w tym przepisania leków. Powód nie leczył się systematycznie przed osadzeniem w jednostkach penitencjarnych. Zachowanie funkcjonariuszy służby więziennej wobec niego ocenia jako prawidłowe.

Stan zdrowia powoda nie pogorszył się w warunkach odbywania kary, w szczególności miażdżycy tętnic kończyn dolnych (niedokrwienie kończyn) nie jest następstwem warunków, jakie panowały podczas pobytu powoda w Areszcie Śledczym w S.. Jest to bowiem choroba rozwijająca się bardzo powoli i uzależniona od czynników ryzyka i o charakterze genetycznym, przy czym podstawowym czynnikiem ryzyka jest styl życia. Nadużywanie alkoholu oraz głównie palenie tytoniu (prowadzące do niedotlenienia ściany naczyń, ich uszkodzenia, nadmiernego wytwarzania czerwonych ciałek krwi - erytrocytów w celu rekompensaty niedotlenienia, w dalszej kolejności prowadzące do kaskady biochemicznej i uszkodzenia śródbłonna naczyń, odkładania się na ścianie naczyń złożeń wapnia i cholesterolu, co skutkuje ich zwężeniem z zakrzepicą na rozpadających się blaszkach miażdżycowych), to jedne z najważniejszych czynników powstawania miażdżycy tętnic. Nadciśnienie tętnicze może potęgować miażdżycę. Brak zatem czynnika ryzyka w zakładach karnych, który mógłby przyczynić się do powstania miażdżycy tętnic u powoda.

Przechodząc do rozważań prawnych Sąd Okręgowy stwierdził, że powództwo okazało się zasadne w znikomej części.

Wskazał, że podstawą prawną żądania powoda są art. 23 i art. 24 k.c. w zw. z art. 448 k.c. Powód domagał się bowiem do pozwanego zadośćuczynienia za naruszenie jego dóbr osobistych w postaci godności i zdrowia podczas wykonywania wobec niego kary pozbawienia wolności.

Sąd Okręgowy uznał, że powód odbywał w spornym okresie nieprzerwanie karę w warunkach odbiegających na niekorzyść od tych, które ustawodawca w art. 110 § 2 zd. 1 k.k.w. uznaje za minimum zapewniające humanitarne wykonywanie kary pozbawienia wolności. Taka sytuacja niewątpliwie stanowiła niehumanitarne traktowanie i prowadziła do naruszenia jego godności. Podkreślił jednocześnie, że powód nie wykazał, aby stwierdzona u niego miażdżycy naczyń w kończynach dolnych była skutkiem warunków, w jakich odbywał on karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w S. oraz, aby pobyt w jednostce (...) także odbywał się w warunkach przeludnienia.

Sąd Okręgowy uznał również, że działanie pozwanego, polegające na umieszczeniu powoda w celi, która nie spełniała wymogu określonego przez art. 110 § 2 k.k.w., nie znajdowało oparcia w art. 248 § 1 k.k.w., a więc było bezprawne, a także zawinione.

Zauważył, że w przypadku powoda zostało naruszone jego dobro osobiste w postaci jego godności. Jednocześnie jednak charakter doznawanej przez powoda krzywdy nie był szczególnie przykry ani nie była ona intensywna. Winę

pozwanego należy uznać za nieumyślną, a jej stopień za co najwyżej średni, przy czym niewątpliwie naruszenie dobra osobistego powoda nie miało mu przynieść jakiegokolwiek korzyści.

Sąd Okręgowy wskazał, że powód był osadzony w celi przeludnionej w sposób ciągły przez cały czas swojego pobytu w Zakładzie Karnym w W..

Uwzględniając, iż w odniesieniu do okresu objętego pozwem, okres pobytu w celi przeludnionej wynosił niecałe 3,5 miesiąca, Sąd Okręgowy uznał, iż należytem zadośćuczynieniem za naruszenie dobra osobistego powoda jest kwota 350 zł. W pozostałym zakresie ocenił żądanie powoda jako nadmiernie wygórowane. Podkreślił, że zgromadzony w sprawie materiał dowodowy nie uzasadnił w jakimkolwiek stopniu twierdzeń powoda o wpływie warunków podczas odbywania kary w Areszcie Śledczym w S. na jego obecny stan zdrowia. Nie uzasadnił też jego twierdzeń, że przebywał w celach przeludnionych w okresie pobytu w tym Areszcie Śledczym, bowiem uzyskany materiał dowodowy nie zezwala na takie pozytywne ustalenie.

Sąd pierwszej instancji nie obciążył powoda obowiązkiem zwrotu pozwanemu zwrotu kosztów zastępstwa procesowego oraz nie obciążył go nieuiszczonymi kosztami sądowymi na podstawie art. 102 k.p.c. uwzględniając trudną sytuację materialną powoda oraz jego wiek.

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony apelacją powoda w części oddalającej powództwo.

Skarżący podniósł zarzuty naruszenia:

- art. 233 k.p.c. - przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów przez odmówienie cechy wiarygodności zeznaniom świadków i powoda co do faktu przebywania w warunkach przeludnienia podczas pobytu w Areszcie Śledczym w S.;

- art. 233 k.p.c. - przez brak wszechstronnego rozważenia zebranego materiału w kontekście ustaleń faktycznych w zakresie stanu przeludnienia w Areszcie Śledczym w S. wynikających z dowodów przedłożonych przez stronę pozwaną (Skarb Państwa - Areszt Śledczy w S.);

- art. 6 k.c. w związku z art. 24 k.c. poprzez przyjęcie, iż to strona powodowa, jako reprezentowana przez fachowego pełnomocnika, powinna była przedstawić przekonujące dowody na poparcie swych twierdzeń w zakresie odtworzenia liczby osadzonych w celach Aresztu Śledczego w S.;

- art. 448 k.c. poprzez przyjęcie, iż przyznana powodowi kwota 350 złotych stanowi dla powoda odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

W konsekwencji wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 85.100 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 21 sierpnia 2010 r.

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony apelacją pozwanego w części, to jest co pkt 1 i 3.

Skarżący podniósł zarzuty naruszenia:

- art. 23 k.c. poprzez przyjęcie, że pozwany naruszył dobra osobiste od strony powodowej,

- art. 24 § 1 k.c. w zw. z art. 448 k.c. poprzez przyjęcie, że w realiach rozpoznawanej sprawy istniały przesłanki przyznania powodowi zadośćuczynienia pieniężnego.

W konsekwencji wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w zakresie punktów 1. i 3 poprzez oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie od strony powodowej na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu I instancji według norm przepisanych, zasądzenie od strony powodowej na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym według norm przepisanych Ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonym

zakresie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Poznaniu wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia w przedmiocie zasądzenia na rzecz Skarbu Państwa -Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja pozwanego okazała się niezasadna, natomiast apelacja powoda okazała się uzasadniona, lecz jedynie w nieznacznym zakresie.

Co do naruszenia art. 23 k.c. wskazać należy, że w ocenie Sądów obu instancji powód wykazał naruszenie dobra osobistego jakim niewątpliwie jest godność człowieka poprzez, w zasadniczej mierze, przebywanie w przeludnionej celi, w której powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego wynosiła mniej niż 3 m². Naruszył zatem art. 248 § 1 k.k.w. w zw. z art. 110 § 2 k.k.w.

Zasady doświadczenia życiowego wskazują, że przeludnienie w celach skutkuje wzrostem agresji i napięcia u osadzonych, pojawieniem się konfliktów na tle utrudnień powodowanych zbyt małą powierzchnią celi, dostępem do sanitariatów, niemożności spożywania posiłków przy stolikach przez wszystkich osadzonych, do czego byli uprawnieni. Również zasady doświadczenia życiowego przemawiają za przyjęciem, że stłoczenie ludzi na małej powierzchni, na której realizują oni swoje życiowe potrzeby powoduje wzrost napięcia i sytuacje konfliktowe. Spełniona została zatem przesłanka odpowiedzialności pozwanego określona w art. 23 k.c.

W konsekwencji, na podstawie art. 24 § 1 k.c. na stronie pozwanej spoczywał ciężar obalenia domniemania bezprawności zachowania, to jest wykazania, że niezapewnienie powodowi odpowiednich warunków bytowych podczas odbywania kary pozbawienia wolności było zachowaniem zgodnym z prawem. Apelujący nie wywiązał się ze spoczywającego na nim ciężaru dowodu. Okoliczność niemożności odmowy przyjęcia do zakładu karnego osoby skazanej nie może stanowić przesłanki uwalniającej stronę pozwaną od odpowiedzialności.

Stwierdzić należy, że powoda nie może obciążać niemożność zapewnienia przez państwo warunków odbywania kary pozbawienia wolności ustanowionych w k.k.w. Jednocześnie wskazać należy, że powoływany przez skarżącego art. 248 § 1 k.k.w. stanowi, że w szczególnie uzasadnionych wypadkach dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego może umieścić osadzonych, na czas określony, w warunkach, w których powierzchnia w celi na jedną osobę wynosi mniej niż 3 m². O takim umieszczeniu należy bezzwłocznie powiadomić sędziego penitencjarnego.

Pojęcie szczególnie uzasadnionego wypadku ma charakter ocenny i nie daje się określić w sposób jednoznaczny. Z treści art. 248 § 1 k.k.w. wynika jednak, że pojęcie to dotyczy wypadków jednostkowych i nie mieści się w nim sytuacja, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów. Zważywszy, że umieszczenie skazanego w warunkach, w których powierzchnia celi na jedną osobę wynosi mniej niż 3 m², zawsze narusza prawo skazanego gwarantowane mu przez art. 110 § 2 k.k.w., omawiane pojęcie musi być interpretowane restrykcyjnie. Decyzja dyrektora zakładu karnego musi określać czas, przez jaki skazany będzie odbywał karę w warunkach, o jakich stanowi przepis art. 248 § 1 k.k.w., a ponadto uzasadnienie, że jest to konieczne, gdyż zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek, z odwołaniem się do konkretnych okoliczności.

Skarżący, na którym spoczywa ciężar obalenia domniemania bezprawności ustanowionego w art. 24 § 1 k.c. nie przedstawił indywidualnej decyzji dyrektora zakładu karnego, na podstawie której umieszczono powoda na czas określony w celi gdzie na jedną osobę przypada powierzchnia mniejsza aniżeli 3 m². Nie przedstawiono zawiadomienia sędziego penitencjarnego o tym fakcie. Działania pozwanego w tym zakresie należy więc uznać bez żadnych wątpliwości za bezprawne, nawet przy założeniu, że następowały w okresie, gdy wskazany przepis nie został jeszcze uznany za niekonstytucyjny.

Sąd Apelacyjny podziela pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2010 r. (sygn. akt II CSK 486/2009, opubl. Legalis), że brak sprecyzowania w treści art. 248 k.k.w. maksymalnego okresu umieszczenia

osadzonego w celi nie zapewniającej 3 m⁽²⁾ na osobę, nie stanowił argumentu usprawiedliwiającego odstępstwo od obowiązującej normy powierzchniowej na czas nieoznaczony. Taki wniosek pozostaje w oczywistej sprzeczności ze znaczeniem użytego przez ustawodawcę zwrotu „czas określony” oraz dyrektywą nakazującą dokonywanie ścisłej wykładni przepisu przewidującego wyjątek od reguły.”

Odwołując się do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07 należy stwierdzić, że „Zakaz tortur oraz okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania w kontekście traktowania więźniów został najszerzej poddany analizie przez ETPC na tle art. 3 Konwencji. Traktowanie niehumanitarne zostało określone jako złe traktowanie, które jest: zamierzone, stosowane nieprzerwanie przez dłuższy czas i spowodowało u ofiary obrażenia ciała albo intensywne cierpienie fizyczne lub psychiczne. ETPC uznał, że samo długotrwałe przebywanie w wypełnionych celach, w warunkach uwłaczających ludzkiej godności, stanowi wystarczającą przesłankę uznania naruszenia art. 3 Konwencji w postaci traktowania poniżającego (zob. wyroki ETPC: z 20 stycznia 2005 r., M. przeciwko Rosji nr (...), z 9 marca 2006 r., C. przeciwko Chorwacji nr (...) oraz z 28 marca 2006 r., M. przeciwko Ukrainie nr (...)).

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, treść art. 248 § 1 k.k.w. i jego interpretacja w praktyce powoduje, że przepis ten jest niezgodny z art. 40 i art. 41 ust. 4 Konstytucji RP. Przeludnienie w więzieniach, na skutek stosowania zaskarżonego przepisu k.k.w., może bowiem powodować niehumanitarne traktowanie więźniów. Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której w celi o powierzchni na osobę mniejszej niż 3 m² (co i tak jest standardem jednym z najniższych w Europie) można mówić o humanitarnym traktowaniu.

Z orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego nie można, w ocenie Sądu Apelacyjnego, wyprowadzić wniosku wskazywanego przez skarżącego odnoszącego się do dowolności formy i wymiaru na tle art. 248 § 1 k.k.w. decyzji Dyrektora Zakładu Karnego do odstąpienia od minimalnych standardów przewidzianych art. 110 § 2 k.k.w.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził wprost, że „zasady czasowego umieszczenia skazanego w takiej celi powinny być jednak wyraźnie określone. Przepisy nie mogą pozostawiać wątpliwości co do wyjątkowości sytuacji, w których to może nastąpić, maksymalnego czasu umieszczenia skazanego w mniejszej celi, dopuszczalności i ewentualnych zasad wielokrotnego umieszczania w takiej celi oraz trybu takiego postępowania”.

Ponadto podkreślić należy, że naruszenie art. 3 powołanej konwencji nie musi wynikać z nieuzasadnionego (nadmiernie surowego) zastosowania rygorów więziennych wobec pojedynczego więźnia, ale może przybierać charakter systemowy, wynikając z ogólnych warunków bytowych w danym zakładzie karnym, a nawet w całym systemie więziennictwa danego kraju.

Warunki więzienne są częstym przedmiotem skarg przeciwko Polsce. Trybunał zawsze zdawał sobie sprawę, że warunki w polskich więzieniach dalekie są od drastyczności, będącej udziałem niektórych innych państw. W wyroku ETPCz z 22 października 2009 r. w sprawie O. p. Polsce i S. p. Polsce, przyjęto, że skoro Trybunał Konstytucyjny uznał, że osadzenie w celi, gdzie powierzchnia przypadająca jednemu więźniowi schodzi poniżej 3 m², stanowi - co do zasady - niehumanitarne traktowanie, to zasada subsydiarności wymaga, by Trybunał Strasburski nawiązał do tego wyroku. Oznacza to, że ustalenie Trybunału Konstytucyjnego „uznać należy za wiodące kryterium w procesie ustalania, czy przeludnienie w polskich więzieniach narusza art. 3 Konwencji. W konsekwencji, wszystkie sytuacje, w których osadzony zostaje pozbawiony minimum 3 m² w swojej celi, uznawać należy za tworzące silne wskazanie, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji” (zob. wyr. ETPCz w sprawie O., par. 123; wyr. ETPCz w sprawie S., par. 132). Innymi słowy niezapewnienie minimum 3 m² będzie z reguły elementem wystarczającym dla stwierdzenia naruszenia art. 3, chyba że zaistnieje sytuacja tymczasowa o zupełnie wyjątkowym charakterze, natomiast zapewnienie minimum 3 m² nie daje - samo w sobie - pewności, że nie zostanie stwierdzone naruszenie art. 3. Naruszenie może wynikać z kumulatywnego zaistnienia także innych czynników, co więcej - akceptacja dla normy 3 m⁽²⁾ wynika z poszanowania zasady subsydiarności, ale pamiętać należy, że niektóre wypowiedzi ETPCz ustalają wyższe wymagania powierzchniowe. Omawianych wyroków ETPCz nie można więc traktować jako bezwarunkowego potwierdzenia prawidłowości normy 3 m² (Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz do

artykułów 1–18, prof. dr hab. Leszek Garlicki, prof. dr hab. Piotr Hofmański, prof. dr hab. Andrzej Wróbel, Rok wydania: 2010, Wydawnictwo: C.H.Beck, Wydanie: 1).

Zachowanie pozwanego polegające na, jak wskazano wyżej, niezapewnieniu powodowi wymaganych prawem warunków odbywania kary pozbawienia wolności poprzez skierowanie, bez wyraźnej decyzji, do celi gdzie powierzchnia na jednego skazanego wynosiła mniej niż 3 m², co skutkowało powstaniem sytuacji konfliktowych pomiędzy osadzonymi, winno zostać uznane za naruszenie art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, jak również w świetle cytowanego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego art. 40 i art. 41 ust. 4 Konstytucji RP.

Należy również podkreślić, że zgodnie z uchwałą składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r. (sygn. akt III CZP 25/11, Rzeczposp. PCD 2011/244/1 „Umieszczenie w celi o powierzchni mniejszej niż 3 m⁽²⁾ na osobę może być wystarczającą przesłanką stwierdzenia naruszenia dóbr osobistych. Możliwość przyznania zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę wyrządzoną osadzonemu z powodu zbyt ciasnej celi (odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c.) nie zależy od zawinienia.” Po uwzględnieniu stanowiska przedstawionego w wyżej wymienionej uchwale powoływanie się przez skarżącego na odmienne poglądy wyrażone przez Sąd Najwyższy nie mogą mieć znaczenia rozstrzygającego.

Stąd jedynie ubocznie wskazać należy, że wina nieumyślna pozwanego, w postaci niedołożenia obowiązku należytej staranności wymaganej w stosunkach danego rodzaju nie powinna być utożsamiona z intencjonalnym zachowaniem administracji zakładu karnego i aresztu śledczego. Obciąża państwo działające w sferze imperium.

Naruszenie godności człowieka z natury rzeczy rodzi u niego negatywne przeżycia psychiczne (które nie muszą być wcale uświadamiane sobie przez niego jako naruszenie jego godności, ale na przykład jako nieusprawiedliwione pozbawienie go przysługujących mu praw). Doznanie przez powoda krzywdy było więc oczywiste. Także istnienie normalnego związku przyczynowego (art. 361 § 1 k.c.) pomiędzy bezprawnym i zawinionym zachowaniem pozwanego, a naruszeniem godności osobistej powoda i odniesioną przez niego z tego tytułu krzywdą było niewątpliwe. Okoliczność, że powód nie składał skarg na działanie administracji zakładu karnego nie uchyła w żaden sposób bezprawności działania pozwanego.

Zarzut naruszenia art. 448 k.c. w zw. art. 24 § 1 k.c. jako podniesiony w obydwu apelacjach został przez Sąd Apelacyjny rozpoznany łącznie.

Stwierdzić należy, że zasądzenie zadośćuczynienia lub określonej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, jak zasadnie wskazuje pozwany, ma charakter fakultatywny i od oceny sądu zależy przyznanie pokrzywdzonemu ochrony w tej formie, nawet jeśli spełniona została przesłanka w postaci bezprawności naruszenia dobra osobistego. Nie oznacza to jednak dowolności i niczym nie ograniczonej arbitralności oceny sędziowskiej (por. m.in. uchw. Sądu Najwyższego z 8.12.1973 r., III CZP 37/73, OSN 1974, Nr 9, poz. 145; orz. Sądu Najwyższego z 22.5.1990 r., II CR 225/90, niepubl.; orz. Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 9.4.1991 r., I ACr 53/91, OSA 1992, Nr 5, poz. 5). Podstawowym kryterium pozostaje rozmiar i intensywność doznanej krzywdy (ocenianej według miar zobiektywizowanych), stopień negatywnych konsekwencji dla pokrzywdzonego wynikających z dokonanego naruszenia dobra osobistego, w tym także niewymiernych majątkowo. Jedną z istotnych przesłanek oceny jest również stopień zawinienia po stronie sprawcy naruszenia.

Okoliczności dotyczące właściwości osobistych powoda jako osoby prawomocnie skazanej za popełnione przestępstwa miały niewątpliwie wpływ na uwzględnienie roszczenia jedynie w nieznacznej części. Z drugiej strony Sąd Apelacyjny stoi na stanowisku, że bezprawne zachowania państwa działającego w sferze swego imperium zawsze uzasadniają uwzględnienie roszczenia jednostki co do zasady.

Wskazać należy, że powód z całą pewnością miał świadomość grozących mu konsekwencji za popełnianie przestępstwa. Przybywanie w warunkach jakie stwarzają zakłady karne jest efektem wyboru powoda, którego skutkiem jest pobyt

w warunkach, jakie państwo zapewnia skazanym. Powód nie wykazał, aby zachowanie pozwanego było celowe i nastawione na jego poniżenie czy upokorzenie. Nie ma podstaw do przyjęcia, aby państwo działając poprzez swoje organy, jednostki organizacyjne i funkcjonariuszy w sposób zamierzony naruszyło dobra osobiste powoda.

Za podwyższeniem zasądzonej przez Sąd Okręgowy sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia decyduje okoliczność, że godność jest jednym najważniejszych dóbr osobistych chronionych przez prawo.

Wszystkie wskazane wyżej względy zadecydowały o podwyższeniu przez Sąd Apelacyjny zadośćuczynienia należnego powodowi do kwoty 1.000 zł, która będzie stanowiła współmierną rekompensatę za doznaną przez niego krzywdę.

W rozstrzyganej sprawie bezprawne osadzenie powoda w przeludnionych celach pozbawienie wolności powoda trwało przez okres 3,5 miesiąca. Naruszenie dobra osobistego powoda nie było więc krótkie i przejściowe co niewątpliwie wzmacnia doznaną przez niego krzywdę.

Stwierdzić należy, że bezzasadne okazały się zarzuty powoda naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 233 § 1 k.p.c.

Należy podzielić stanowisko Sądu Okręgowego, że powód nie udowodnił, iż w trakcie pobytu w Areszcie Śledczym w S. przebywał w przeludnionych celach. Dowody z zeznań świadków przeprowadzone na wniosek powoda M. W. i M. G. nie dały podstaw do przyjęcia, że zjawisko przeludnienia w wymienionej jednostce penitencjarnej miało stały charakter i skutkowało naruszeniem godności powoda.

Podsumowując, po rozważeniu zarzutów podniesionych przez pozwanego w apelacji stwierdzić należy, że okazały się one zasadne w nieznacznym zakresie. W konsekwencji po rozpoznaniu sprawy w drugiej instancji zaskarżony wyrok podlegał, na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. częściowej zmianie. W pozostałym zakresie, na podstawie art. 385 k.p.c., apelacje obydwu stron podlegały oddaleniu.

O kosztach postępowania odwoławczego Sąd Apelacyjny rozstrzygnął na podstawie art. 102 k.p.c. Sytuacja życiowa powoda przejawiająca się w braku osiągnięcia jakichkolwiek dochodów i nie posiadania żadnych oszczędności, przebywania warunkach izolacji więziennej, pomimo że przez niego zawiniona uzasadnia zwolnienie go od ponoszenia kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego pozwanego. O wynagrodzeniu dla radcy prawnego ustanowionego dla powoda z urzędu Sąd Apelacyjny orzekł stosownie do § 2 ust. 1 i 2, § 10 ust. 1 pkt 25, § 12 ust. 1 pkt 2, § 19-21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348).

SSA Małgorzata Mazurkiewicz-Talaga SSA Elżbieta Fijałkowska SSA Jan Futro